

LBRIS

We know
books

DOINA GECSE-BORGOVAN

Rătăciri deliberate

Cuvânt-înainte de Andrea Ghiță
Prefață de Constantina Raveca Buleu

LITERA

București

CUPRINS

| | |
|--|----|
| <i>Cuvânt-înainte</i> (Andrea Ghiță) | 5 |
| <i>În cadența memoriei</i> (Constantina Raveca Buleu)..... | 9 |
| Plopii de la Greci | 17 |
| La tutun | 20 |
| Radioul în husă de piele. Și bunicul..... | 23 |
| De 1 noiembrie..... | 26 |
| La pepeni..... | 29 |
| Întâlnirile care nu duc nicăieri..... | 32 |
| Cozonacii dospesc în liniște..... | 35 |
| O sâmbătă cu tablouri și șalvari..... | 38 |
| Cosmonauții n-au viață ușoară | 41 |
| Fotografiile ce n-au fost făcute niciodată..... | 43 |
| Orașul cu verbe la trecut. Și un pahar de bragă..... | 46 |
| După borș | 49 |
| Plăpumăreasa..... | 53 |
| Cum era să devin manechin..... | 56 |
| Toate casele suprapuse..... | 59 |
| Casa mobilă..... | 62 |
| Urișul din bucătărie | 66 |
| După blocuri | 69 |

| | |
|--|-----|
| Bătătorului de covoare. Odă nostalgică | 72 |
| Bomboana de pe colivă..... | 75 |
| De ce mi-e DOR când mi-e dor..... | 78 |
| Ninaki..... | 80 |
| Gesturi pierdute | 83 |
| Încălzește-mi două sarmale, te rog!..... | 86 |
| Mi-e dor să fiu răcită cobză | 89 |
| Unde sunt microbii de altădată? | 91 |
| Jurnal de vacanță..... | 94 |
| Nostalgii și spaima de toamnă..... | 96 |
| Iar eu mă tai cu lama..... | 98 |
| Promoția 1992 | 101 |
| 8 Martie..... | 104 |
| Romanță (bilingvă) pentru toleranță | 106 |
| Scrie-mi un post-it dacă pleci..... | 110 |
| Și m-am îndrăgostit lulea | 113 |
| Viața lângă un calorifer rece..... | 116 |
| Profesoara care iubea culoarea verde | 119 |
| Destinatarul a fost găsit..... | 123 |
| Ritual de început anotimpul..... | 126 |
| Ecler..... | 129 |
| Cum și când devii cititor | 131 |
| Cărți. Listă nicicând completă..... | 134 |
| Frunzele de pătlagină | 138 |
| Povești scrise cu degetul în nisip..... | 141 |
| Indexul clipelor de plictiseală | 144 |
| Nume, glasuri, umbre | 147 |
| Vilma néni | 151 |
| Buzunarul cu castane..... | 155 |
| Mic jurnal nostalgic | 158 |
| Telefonul cu fise | 161 |
| După 20 de ani | 165 |

| | |
|--|-----|
| Capodoperele se citesc doar pe hârtie..... | 168 |
| Teancuri, planuri și prieteni | 171 |
| Ce te face să te simți acasă..... | 174 |
| Când ai un fluviu în familie | 177 |
| Etichete..... | 180 |
| Despre balamuc și alte impresii studentești..... | 183 |
| Duminica cerceilor verzi..... | 187 |
| Când e orașul mai fericit? | 190 |
| Vecini de cartier..... | 192 |
| Pe Cetățuie, la început de an..... | 195 |
| Galeria zâmbetelor neidentificate..... | 198 |
| Câteodată, când te simți șleampăt și greșit | 202 |
| Anul în care cel mai tare m-am mirat..... | 205 |
| 2022. Anul groazei, anul seninătății | 208 |
| Minime miracole de ianuarie | 212 |
| O duminică în care aproape nimic nu s-a întâmplat..... | 214 |
| Rătăcirii deliberate | 217 |
| Albumul nesfârșitelor posibilități | 220 |
| Vară în capsule..... | 223 |
| Portocale, pisici și un elefant verde | 225 |
| Bucuria expeditorului..... | 228 |
| Micile gesturi pierdute | 231 |
| Gusturi de vacanță..... | 234 |
| Dimineți cu miros de câmpie | 237 |
| Când împachetezi o copilărie..... | 240 |
| Fărșang | 243 |
| Viața mea de clickuri | 245 |
| Untul libertății și un neaspectuos tort Joffre | 248 |
| Cuvinte ca niște stafii..... | 252 |
| Tot ce ni se cuvine..... | 255 |
| Răul pe care îl ignori..... | 258 |
| Lumea care tace și se stinge..... | 261 |

ÎN CADENȚA MEMORIEI

O introducere impecabilă, fără digresiuni și extrapolări inutile, fără descrieri interminabile sau spectacole reflexive autogratifiante, ar trebui să intre în decalogul oricărui prozator interesat de un dialog veritabil, chiar dacă mediat și de la distanță, cu cititorul său ideal. Aceasta este o lecție pe care Doina Gecse-Borgovan a asimilat-o organic, fiecare dintre povestirile ei reunite în volumul de față desfășurându-și concentrat substanța narativă în ritmul imprimat de minimalismul și claritatea deschiderilor de cortină. Rezultatul îl reprezintă o experiență imersivă fără rest și fără concesii, cu un cititor virtual condiționat să ajungă la capătul fiecărei istorioare, să identifice conexiunile profunde ale autobiografiei ficțional(izat)e fragmentate propuse de către autoare, să vibreze empatic la militantismul elegant inserat în textura câtorva scurte povestiri sau la comentariul echilibrat consacrat mentalitarului românesc de dinainte și de după Decembrie 1989.

Pentru nietzscheanul timid din mine, profilul identitar marcat de genealogie și diferență din primele rânduri ale acestui volum reprezintă mărcile unui autobiografism personal(izat), asumat ca atare de către Doina Gecse-Borgovan și translatat secvențial într-un tablou scriitoricesc compozit,

construit în cadența memoriei, pe de o parte, și a evenimentelor contemporane, pe de alta, întregul volum ilustrând o altă lecție fundamentală a scrisului, ancorarea în ceea ce cunoști foarte bine, în ceea ce ți s-a întâmplat aievea, începând cu experiența subiectivă și terminând cu întreg fondul documentar-cultural care ajunge cu timpul să-ți definească identitatea: cărți, istorii, discurs filosofic, observație cotidiană, modă și mode, sentimente și senzații etc.

Autoportretul esențializat cu care operează naratoarea își adaugă noi și noi straturi pe măsură ce fluxul memoriei scoate la suprafață episoade dintr-o primă vârstă evocată cu prospețimea și proporțiile copilului care le-a trăit, la adăpost de macularea cosmetizărilor și a hermeneuticilor justificative ale adultului, cărora Doina Gecse-Borgovan le rezervă o cu totul altă tonalitate, nuanțat critică, dominată de comentarii pertinente, la care mulți cititori pot să subscrie. Celui dintâi palier îi aparține Greci, satul bunicilor din Tulcea și „buricul pământului“ în evaluarea entuziastă a fetiței de odinioară, pentru care drumul de douăzeci și cinci de kilometri de acasă până acolo echivalează cu o incredibilă aventură, pigmentată de poveștile unchiului Gheorghe, creuzet al geografilor reale hibridizate prin elemente preluate din basme, precum fântâna cu cumpănă de la Culmea Pricopanului, convertită în fântâna în care Spânul l-a închis pe Harap Alb.

În imaginația fetiței, logica acestor asocieri se completează cu sentințe precumpănitor ludice – precum cea a lipovenilor mâncători de pește și „de oameni“ –, dar și cu istorioare cu inele fermecate și cu neașteptate rituri de lustrație, cât se poate de necesare într-o lume încă „nedezvrăjită“. În sfera nedezvrăjirii, proprie universului copilăriei, se configurează și încărcătura simbolică, acut personalizată a plopilor, pe care memoria afectivă i-a transformat într-un reper invariabil al sentimentului de a fi *acasă*, adică de a te regăsi la

intersecția dintre nostalgie și identitate. Genealogic, identitatea se scrie prin intermediul bunicului, imortalizat în scurte secvențe aproape cinematografice, asociat pe veci unui totem modern (radioul în husă de piele) și convertit peratologic, dispariția lui definitivă marcând cel dintâi contact al naratoarei cu Moartea. Pendulând între trecut și prezent, meditațiile scriitoarei de azi pe marginea fenomenului morții generează impresionante pagini consacrate ritualurilor thantice, de la tămâiere sau bulgărașii de pământ lăsați pe brațele crucii pentru a semnala trecerea celor dragi pe acolo, la atmosfera de 1 Noiembrie în Cimitirul Házsongárd din Cluj.

În genealogia familiei, un rol de seamă îi este consacrat și personalității accentuate a mamei, configurată la întretărirea ritualisticii domestice din copilărie – alchimia cotidiană a prânzului sau prepararea impunătoare a cozonacilor, într-un îmbătător spectacol al simțurilor –, sau scenelor din noua ritualistică clujeană, cum sunt cele ale popasului obligatoriu în sălile Muzeului de Artă. În siajul poveștilor despre mamă și al celor spuse de ea se profilează o lecție fundamentală pentru manualul de viață implicit al Doinei Gecse-Borgovan: poveștile își au, fiecare, timpul lor, ele nu pot fi forțate și nu apar atunci când le cauți, ci se ivesc din senin, așteptând să fie date mai departe. În mod simetric, amintirea tatălui declanșează în mintea prozatoarei o istorie succintă a fotografiei în era comunistă, marcată de drămuirea resurselor și de caracterul evenimential al instantaneului, dar și o meditație pe marginea destinului pe care-l vor avea cantitățile imense de fotografii stocate în memoria telefoanelor noastre de acum.

Sondând avizat fenomenul în compania livrescă a lui Susan Sontag, potrivit căreia fotografiile le creează oamenilor iluzia că dețin controlul trecutului, Doina Gecse-Borgovan formulează o ipoteză oarecum liniștitoare: „*Poate că de fapt sunt fețe diferite ale aceleiași monede, ale dorinței de*

a duce cu tine și a revizita în gând locuri, momente sau oameni pe care i-ai pierdut, dar pe care i-ai vrea mereu cu tine". Însă o simplă substituție a fotografiilor cu istoriile din prozele adunate în paginile acestui volum ne conduce înspre o concluzie voluntar calchiată pe aceea a autoarei: poate că fiecare amintire scrisă la trecut contribuie la consolidarea unui prezent identitar, cu condiția acceptării ipotezei că fiecare om este suma tuturor întâmplărilor prin care el a trecut și a tuturor întâlnirilor de care a avut parte, iar fiecare incursiune în trecut reprezintă o tentativă de recuperare a cercului extins al celor dragi. Dacă ne aventurăm mai departe, poate că tocmai aici se împacă trecutul dominant din fiecare povestire selectată pentru acest volum cu prezentul împlinit spre care ele și autoarea tânjesc.

Aceluiași palier al copilăriei i se subordonează și fabuloasa perspectivă a comunităților aproape magice din preajma Dunării, cu amestecul lor de români, lipoveni, greci, turci, evrei sau maghiari, dintr-o lume în care etichetările socioetnice sunt de fapt irelevante dincolo de identificările nominale obligatorii, într-un contrast amar cu notele discriminatorii pe care naratoarea le înregistrează mai târziu în Clujul studenției sale și cu realitatea sociopolitică prea puțin tolerantă a zilelor noastre, când cultivarea urii la care ea asistă o obligă pe autoare să se refugieze mental spre timpurile mai senine de odinioară, ca, de pildă, acelea din Brăila primilor ei ani de viață, unde fiecare traseu și fiecare întâlnire reprezintă o potențială imersiune într-o istorisire înzestrată cu un protagonist fabulos, purtător al unei culturi în mod firesc, dar nu ostentativ marcate de diferență. Una dintre cele mai reușite figuri din această panoplie este grecoica Greta, plăpumăreasa bunicii, fascinantă prin ritualistica pusă în scenă, subiect perfect sincron cu propensiunea Doinei Gecse-Borgovan pentru comportamente ritualizate. O alta este Ninaki, de la care autoarea moștenește, firește,

ritualul servirii cafelei cu frișcă, asociat cu tihna de atunci și cu senzația de timp suspendat, răbdător cu oamenii și cu lumea. Contrapunctic, prezentul nu este deloc lipsit de lecția multiculturalismului, inoculat organic în educația unui fiu care „știe că e un pic secui, un pic vienez, un pic ardelean, un pic muntean și un pic dobrogean și face loc pentru toate în identitatea lui“.

Și, dacă tot am vorbit despre ritualuri, *Ritualul de început anotimpul* se construiește în jurul unei lecturi, cea a *Fiului risipitor*, romanul lui Radu Tudoran. Dar, așa cum Doina Gecse-Borgovan știe foarte bine că ești cititor cu mult înainte de a deveni scriitor, substanța narativă a volumului mizează pe evoluția simbiotică a celor două instanțe, încorporând și un secvențial jurnal de lectură, ancorat în persistența detaliilor datorate lecturii „de plăcere“ și în conștientizarea libertății pe care ea o aduce cu sine.

Într-una dintre conferințele sale, Margaret Atwood le recomanda scriitorilor aspiranți să-și angajeze toate simțurile în efortul de a-l ajuta pe cititor să vadă ceea ce naratorul și personajele văd, să pipăie ceea ce ei pipăie etc., adică să asigure condițiile unei perfecte imersiuni în universul pe care ei îl propun. Este tocmai ceea ce Doina Gecse-Borgovan reușește să creeze cu fiecare scurtă povestire, unde dinamica senzațiilor și forța evocării mirosurilor, sunetelor, culorilor, texturilor sau gusturilor, acompaniată de referințe precise din epocă (geografia urbană dominată de blocuri, spiritul comunitar și obiectele aparent aleatorii, semnificative în tabloul existențial din timpul comunismului, emisiuni de radio și televiziune, cărți, muzică, seriale și filme în vogă la sfârșitul anilor '70 și în decada '80, când se petrec cele mai multe secvențe povestite în volum), au puterea de a-și transpune cititorul într-o lume dacă nu familiară, cel puțin recognoscibilă sau ușor de imaginat. Poate că, personal, nu

am trăit senzația colbului fin al drumului dobrogean strecurat în sandale, textura aromată a frunzelor de tutun proaspăt culese sau hedonismul pepenilor mâncați de-a valma în curtea bunicilor, fără nicio reținere sau etichetă, așa cum am trăit mirosul de tămâie al riturilor funerare sau pe acela al cartofilor puși la copt în serile de toamnă, dar îmi pot apropria cu ușurință ceea ce Doina Gecse-Borgovan senzorializează evocativ, grație persuasiunii orchestrate de către prozatoare cu instrumente minimale, structurată într-un discurs alert, secvențializat în propoziții scurte, menite să reproducă ritmul genuin al privirii care înregistrează, fiecare detaliu părănd a fi transpus în proză direct, lipsit de gesturi secunde sau de regândiri strategice.

Decomplexată, prozatoarea nu ezită să traseze la tot pasul comparații între trecut și prezent, să sugereze ironic reinstituirea unor „artefacte“ urbane conotate comunitar, precum bătătorul de covoare dintr-o povestire subintitulată ludic *Odă nostalgică*, sau să regreseze înspre deliciale dulci ale copilăriei, exclamând teatral „*O, tempora!*...“ în timp ce schițează o pseudo-istorie a creșterii și descreșterii gloriei vreunui desert sau meditează pe seama virtuților conciliante ale colivei. De prezent ține și împrietenirea ei cu Clujul, proces de durată, asumat în trepte, ce a reclamat în mod constant necesare spații de fugă. Perfect pentru viața anonimizantă, dar imperfect în orizontul vulnerabilităților contrariante, Clujul se dovedește a fi, pentru autoare, și orașul cu o cartografiere sentimentală regresivă, împânzită cu povești care încep cu „*a fost odată...*“. Dincolo de orice însă, pentru Doina Gecse-Borgovan Clujul a ajuns să însemne un *acasă*, tot așa cum înseamnă și oazele de liniște și de serenitate dintr-o aglomerație obositoare, fragmentate pe alocuri de scurte momente de acalmie. În prezentul ei

relativ se înscrie și experiența recentă a pandemiei, acompaniată ludic de reverii consacrate virușilor „cumsecade“ din copilărie.

Fiecare poveste a Doinei Gecse-Borgovan are de-a face cu timpul contrapunctic, prozatoarea simțindu-se în largul său în prezența lui, fiind capabilă să lucreze ireproșabil cu materia pe care o oferă. Convinsă de faptul că uneori „*e așa de ușor să călătorești în timp*“, ea se plimbă cu ușurință înainte și înapoi pe scalele memoriei, folosind indicii precise, jucându-se uneori cu suprapuneri virtuale și coincidențe, așa cum o face în *Întâlnirile care nu duc nicăieri*, unde o prezență ce se dovedește a fi distonantă în economia de realitate a orașelor postmoderne o proiectează în perimetrul, generator de scenarii fantasmatică, al unei întâlniri din copilărie. De aici se desprinde, fluid, și o reflecție subtil ucronică, formulată aproape canonic în trena lui „*cum ar fi dacă...*“, deturată de către prozatoare într-un program existențial de tip creativ, în orizontul căruia orice întâlnire se poate expanda într-o potențială poveste, colecționarea acestor povești reprezentând esența ideală a artei scriitorului, împreună, cum e și firesc, cu altruismul transiterii lor mai departe, cu gestul eliberării lor în lume.

Constantina Raveca BULEU

PLOPII DE LA GRECI

Nu semănăm deloc eu și mama. Ea e o persoană hotărâtă, atunci când vrea ceva nu prea stă pe gânduri. Prima dată când am realizat că are o forță de neoprit aveam vreo cinci ani. În miez de vară, pe o căldură îngrozitoare, m-a anunțat că plecăm la bunica, la Greci. Tata era plecat din oraș, ea carnet de șofer încă nu avea, așa că am pornit într-o aventură un pic nebunească pentru acele vremuri. Să străbați 25 de kilometri îți lua aproximativ o jumătate de zi. De la Brăila, autobuz până la bac. Bacul pentru trecut Dunărea până la Smârdan. De la Smârdan, autobuz până la Măcin. Iar de la Măcin, alt autobuz până la Greci. Punctul terminus. Și buriicul pământului. Pentru mama și pentru mine.

Călătorie lungă și obositoare. Căldură și praf. De la Măcin însă, surpriză. Și noroc. Șofer pe rată e vărul primar al mamei, unchiul Gheorghe. Ne așezăm în față lângă el și am impresia că sunt cel mai important om din lume.

Eram un pic îndrăgostită pe atunci de unchiul Gheorghe. Purta întotdeauna uniformă albastră, știa cele mai grozave povești și-mi spunea mereu că semăn cu un fluture. Despre fântâna cu cumpănă de la Culmea Pricopanului știa sigur că e fântâna în care Spânul l-a închis pe Harap Alb.

La Carcaliu, satul lipovenilor, era un moș care știa să găsească iarba-fiarelor. Deschidea orice lacăt și orice ușă. Îl chemase chiar el odată, când pierduse cheile de la garaj. Lipovenii cu bărbile lor cărunte și lungi până la brâu. Mâncători de pește. Și de oameni, credeam eu în sinea mea, deși unchiul Gheorghe nu mi-a sugerat asta niciodată.

Despre ghiolul care lucea ca oțelul în depărtare spunea că adăpostește niște știuci lungi de jumătate de metru. Și somni care pândesc în mâl din adâncuri. Dar și un inel fermecat, care desface vrăji și blesteme.

Mă luase o picoteală plăcută, de la căldură și de la atâtea povești. Autobuzul scârțâia din încheieturi și se legăna plăcut.

Mâna unchiului a zvâcnit brusc. Uite, vezi, am ajuns acasă. M-am uitat în direcția mâinii lui și am văzut-o. Șoseaua de 2 kilometri care de la drumul principal ducea în sat, mărginită pe o parte și pe alta de plop. Și atunci am simțit pentru prima dată în viața mea că „acasă“ înseamnă plopii ăia presărați de-a lungul șoselei înguste. La capătul căreia mă aștepta cea mai bună și mai frumoasă bunică, cu cei mai albaștri ochi din lume și cu șirag de mărgele alb-negre la gât.

Plopii mei. Plopii sub care ne odihneam după fiecare cursă nebunească cu bicicleta. Îl chema Toni, era nepotul vecinilor și crescuserăm împreună, ca frații. Era cu patru ani mai mare și promitea solemn să aibă grijă de mine.

Ca în vara aia nebună din 1988. „Vrei să mergem la pescuit? Vrei să vânam țestoase sus, pe Țuțuiatu? Vrei să-ți arăt o vizuină de vulpe?“ Da, da, da.

Dimineți cu mâncat în goană, spălat în viteză pe dinți și pieptănat aproximativ în fața oglinzii. Două codițe strâmbe și o cărare șerpuită printre ele. După care, cursa pe biciclete. Eu, pe Pegasul meu roșu de orășeancă; el, pe hârbul

cu care taică-său mergea uneori în celălalt capăt de sat, în mahalaua talienilor.

O căldură care parcă-mi crăpa capul, fix de-a lungul cărării strămbe pe care, spunea mama lui Toni, păduchii sigur s-ar fi rătăcit.

Când vedeam în sfârșit plopii, plopii noștri cu frunzele lor veșnic tremurătoare, deși aerul nu mișca niciodată deloc, răsuflam ușurați. După o zi întreagă de umblat aiurea, lăsam bicicletele să cadă la marginea asfaltului și ne trânteam la umbra lor. Furam pepeni de peste drum, îi crăpam și mâncam cu mâinile miezul roșu și încins de la soare. Nu ne răcoreau, dar conțineau suficientă apă să ne stingă setea. Eram prea grăbiți dimineața la plecare și niciodată nu ne luam o sticlă de apă cu noi.

Drumul înapoi spre sat, cu bicicletele împinse, pentru că erau prea fierbinți să ne urcăm pe ele. Sleți de puteri, incapabili să mai vorbim. Cu sandalele galbene care se afundau în asfaltul topit.

A doua zi, de la capăt. „Vrei să-ți arăt urme de mistreț?“ Da, da, da.

Și plopii noștri, din nou, limanul care ne aștepta cu pepeni zemoși și calzi de la soare.

A fost ultima mea vacanță la Greci. Și ultima oară când l-am văzut. În iarna lui '88 Toni a murit într-un stupid accident de mașină.

Ajung foarte rar la Greci, dar plopii îmi aminteau mereu de el și de vacanțele noastre fără stăpân. Iar acum plopii mei, plopii noștri nu mai sunt. Prea bătrâni, a zis primăria, promițând să-i înlocuiască cu tei tineri. Și cu piste de biciclete.

Neștiind că teii și pistele de biciclete nu știu să-ți mai arate unde te simți acasă cu adevărat.